

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU ARENGUKAVA 1998–2002*

I. ARENGUKAVA ÜLESANNE

“Tartu Ülikooli Raamatukogu arengukava” 1997. aasta redaktsioonis esitab raamatukogu, samuti ülikooli raamatukogundusstrateegia põhisuunad aastaiks 1998–2002. Aastal 2002 möödub Tartu Ülikooli Raamatukogu kui järjepideva institutsiooni rajamisest kaks sajandit. Osa suurematest käsilolevatest töödtest igapäevase lugejateeninduse kõrval, näiteks rahvusbibliograafia koostamine, jätkub kindlasti ka pärast seda. Ent mitte ainult kohustus võtta ülikooli raamatukogu juubeliks kokku tema sajanditepikkune ajalugu, vaid ka käesoleva aastatuhande lõpul algatatud projektide realiseerimine ja ülikooli, üldse akadeemilise Eesti muutumine sunnivad järgmise aastatuhande alul hindama, kuhu ülikooli raamatukogu on jõudnud ja mida teha edasi.

Arengukavas aastaiks 1998–2002 kehastub ülikooli raamatukogu (seega kui sild) ühest aastatuhandest teise.

1. Tartu Ülikooli Raamatukogu on universaalne teaduslik keskraamatukogu selle huvides, et Tartu Ülikool ja Eesti teadus ning intellektuaalne ühiskond saaksid kasutada usaldusväärset infobaasi.
2. Vastavalt Tartu Ülikooli seadusele (§ 6) ja sundekseplari seadusele (§ 8–12) kannab Tartu Ülikooli Raamatukogu Eesti rahvusraamatukogu funktsioone e. vastutab koos Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Akadeemilise Raamatukogu ja Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukoguga Eesti rahvustrükise kogumise, säilimise ja süstemaatika eest. Seejuures peab Tartu Ülikooli Raamatukogu hoolitsema eriti *Estica* kogumise ja vanema trükise järelkomplekteerimise, konserveerimise ning restaureerimise eest.
3. Tema arengukava aluseks on Tartu Ülikooli arengukava (1995, täiendused 1997), “Tartu Ülikooli Raamatukogu põhikiri” (1997) ning Tartu Ülikooli seadusest (1995) ja sundekseplari seadusest tulenevad põhimõtted, samuti Eesti raamatukogupoliitika seisukohad ning ülikooli raamatukogu ajalooline kogemus rahvusvahelise raamatukogundusliku koostöö taustal.
4. Arengukava peab silmas ülikooli raamatukogu enesestmõistetavat kuulumist Euroopa ja kogu maailma teadusraamatukogude hulka nii rahvusvahelise raamatukogunduspoliitika kui ka mitmepoolse koostöö kaudu. Ühtlasi on Tartu Ülikooli Raamatukogul täita Eestis sellised rahvusraamatukogu ülesanded, mille lahendamine on riigi kompetentsis. Samas on ülikooli raamatukokku talletatud informatsioon, millest sõltub intellektuaalne areng ka väljaspool ülikooli ja väljaspool Eestit. Vastavalt käsitletakse raamatukogu arengut neljal erineval tasandil:

* Kinnitatud Tartu Ülikooli nõukogus 19.12.1997.

ARENGUKAVA

- a) raamatukogu seotus teadus- ja infopoliitikaga Euroopas ja kogu maailmas;
 - b) raamatukogu asend Eesti teadus- ja infokorralduses;
 - c) raamatukogu ülesanded Tartu Ülikooli jaoks;
 - d) raamatukogu seesmine muutumine oma ülesannete paremaks täitmiseks.
5. Nendel tasanditel eristatakse raamatukogu töös järgmisi valdkondi:
- a) teenindus,
 - b) kogude täiendamine,
 - c) kogude kirjeldamine,
 - d) kogude korrashoid,
 - e) raamatukogu struktuur ja personal,
 - f) koolitus ja uurimistöö.
6. Raamatukogu arengukava näeb ette eesmärkide saavutamise valdkondade ja tasandite sidumise kaudu niiviisi, et raamatukogu suudaks oma kogude, tehnoloogilise integratsiooni ja spetsialistide kaudu tagada Eesti aktiivsuse intellektuaalses maailmas.

II. EESMÄRGID

1. Tartu Ülikooli Raamatukogu loob aastaks 2002 olukorra, kus ülikooli raamatuvara on ühtselt kirjeldatud ning toimib süsteem lisanduva raamatuvara operatiivseks kirjeldamiseks.
 - 1.1. Ülikooli raamatuvarana mõistetakse kõiki trükiseid ja teisi teavikuid, millele laieneb ülikooli intellektuaalse omandi kaitse.
 - 1.2. Tartu Ülikooli Raamatukogu on sellise raamatuvara koondkataloogi pidaja.
 - 1.3. Koondkataloog luuakse ülikooli raamatukogu ja teaduskondade vahel tehtava koostöö käigus.
 - 1.4. Koondkataloog tagab Tartu Ülikooli intellektuaalse omandi alla kuuluvate teavikute leidmise ülikooli sees ja seest ning rajaneb eeldusel, et ülikooli raamatukogu kaudu on tagatud juurdepääs analoogilistele koondkataloogidele Eestis ja mujal maailmas.
2. Ülikooli raamatukogu jõuab sellise infokorralduseni, mis tagab operatiivse juurdepääsu sidus- ja mittesidusandmebaasidele nii raamatukogus kui ülikooli *campus'* tes.
3. Tartu Ülikooli Raamatukogu loob teatmeteenistuse, mis kindlustab päringute laekumise ööpäevaringselt ja nendele vastamise 24 tunni jooksul.
4. Tartu Ülikooli Raamatukogu saavutab Rahvusraamatukoguga võrdse staatuse eeskätt infokorralduse vallas, mille nimel koolitatakse raamatukogu personal välja infootsingu, teavikute uurimise ja andmebaaside loomise alal.
5. Tartu Ülikooli Raamatukogu baasil taastatakse Tartu Ülikoolis raamatukogunduse, bibliograafia ja infoteaduste õpetamine niihästi raamatukogu enda arenguks kui vastava kvalifikatsiooni tõstmiseks Eestis ja mujal kui ka uute spetsialistide ettevalmistamiseks.

Õppetöö seotakse algusest peale uurimistööga eriti valdkondades, millega seni on tegeldud väga vähe — vaimulik kirjandus, kartograafiline trükis, *quasitrükis*, CD-ROM, kirjastuslugu, trükise ja raamatukogu osa teaduse arengus.

III. PÕHIPROBLEEMID

1. Tartu Ülikooli Raamatukogus kasvab sellise lugeja osakaal, kes on kas: a) seotud Tartu Ülikooliga Tartust väljaspool või b) jääb väljapoole Tartu Ülikooli või c) on seotud Eestiga kas ajutiselt või kaudselt. Järelikult Tartu Ülikooli Raamatukogus kasvab rahvusvaheliste infosüsteemide osakaal ning tuleb sätestada nende kasutamine.
2. Trükiste ja teiste teavikute kallinemise tõttu jääb nende eksemplaarsus piiratuks, mille tagajärjel kasvab olemasolevate eksemplaride kasutuskoormus ning kulumus. Ühtaegu kasvab ka selektiivsus teavikute hankimisel, sest ühiskonnale tuleb odavam parem lugejateenindus kui võimalikult paljude teavikute soetamine igasse keskraamatukokku.
3. Teavikute rareiteetsuse kasv suurendab nende kulumist lugejakäibes, mille tõttu kasvavad kulutused restaureerimiseks ja hoiutingimuste parandamiseks. Ühtaegu peab ka kasvama ülikoolivälise lugeja vastutus teavikute säilitamise eest.
4. Universaalsete teaduslike keskraamatukogude suhtes peaks kehtima ühtne Eesti teaduspoliitika, mis kindlustaks selliste kogude vastavuse rahvusliku teaduse tulevikuga sõltumatult sellest, missugune on asjaomase raamatukogu alluvus.
5. Elektroonilise trükise massiline lisandumine sunnib küsima, kuidas arhiveerida teda kõrvuti traditsioonilise trükisega, kuidas kindlustada tema leitavus ja kasutatavus ning kuidas õpetada välja lugeja, kes pöördub eeskätt traditsioonilise trükise poole.
6. Regulaatiivse seadusandluseni trükiste ja teiste teavikute komplekteerimiseks, arhiveerimiseks, analüüsiks ja vahetamiseks tuleb alles jõuda, kusjuures see seadusandlus ei tohi piirduda üksnes teavikutega, vaid peab reguleerima ka nende tegevust, kes teavikute käivet korraldavad.
7. Tartu Ülikoolis kasvab üliõpilaslinnakute ja Tartu-välise filiaalide arv, mistõttu suureneb sellise lugeja osakaal, kes vahetult Tartu Ülikooli Raamatukogus ei viibi.
8. Eesti teaduskorralduses ootab reguleerimist tunnetus- ja arendustegevuse seos andmebaasidega, mida turumajanduse tingimustes ei saa sätestada üksnes põhikirjaliste aktidega. Raamatukogu tegevus ja tema kasutamine peavad olema sätestatud õigusaktidega raamatukogu ja ühiskonna vahel, raamatukogude vahel ja raamatukogu sees.
9. Raamatukogu struktuur peab olema sünkroniseeritav teaduse ja üldise lugejanõudluse kohaselt ilma tagasilöökideta olemasoleva kvalifitseeritud töötajaskonna motivatsioonile.
10. Raamatukogu personal, samuti koondkataloogi tegijaskond peab saama pädeva ettevalmistuse eriti nendes valdkondades, mis tagavad pädeva opereerimise andmebaasides, kiire lugejateeninduse ja meetoodilise innovatsiooni.

11. Raamatukogul tuleb olla aktiivne koostööpartner nii lugejanõudluse rahuldamisel kui ka kogude säilitamisel ja uurimistöös, iseäranis rahvusbibliograafia koostamisel, kus selle realiseerimine saab olla üksnes asutustevaheline ühtne riiklik koondprogramm.

IV. TAKISTUSED

1. Raamatukogundusliku seadusandluse ebamäärasus, mille tõttu puudub selgus, mis on **universaalne teaduslik keskraamatukogu**, missugused on tema õigused ja kes vastutab selliste raamatukogude tasakaalustatud arengu eest. Niisuguse selguse saab luua alles keskraamatukogude seadus või siis raamatukogude raamseadus, mis sätestab keskraamatukogude asendi ning rahvusraamatukogu funktsioonide täitmise eraldi.
2. Tartu Ülikooli Raamatukogu kui hoonekompleksi amortisatsioon ja halduskulud kasvavad pidevalt, kusjuures ülikooli haridus ja teaduskorralduse seadusandlus ei sätesta vajaliku rangusega kulutusi raamatukoguteenusele kui eraldi tegevusele õppe ja teadustöö kõrval.
3. Tartu Ülikooli Raamatukogu muutub ühe ülikooli raamatukogust avatud ühiskonnas rahvusraamatukogu ülesandeid täitvaks infokeskuseks, mille juriidiline seisund on labiilne ja mille teeninduskoormus kogu aeg kasvab.
4. Ühiskonna suhet Tartu Ülikooli Raamatukokku mõjutab pidevalt rahvusliku ühiskonna enda muutumine, kusjuures ühiskonnas puudub kokkulepe selle üle, millisena tahetakse Euroopasse kuuluva Eesti infokorraldust näha.
5. Infoteeninduse mahu kasv rahvuslikus ühiskonnas ei ole vastavuses raamatukogu personali motiveeritusega palga ja karjääri suhtes.

V. LAHENDUSED

1. Tartu Ülikooli Raamatukogu jätkab koostööd teiste Eesti rahvusraamatukogu funktsioone täitvate raamatukogudega. Samuti tehakse koostööd teiste asutustega oma kogude täiendamiseks, Eestis ilmuva ja siin säiliva trükise paremaks töötlemiseks, hoidmiseks ja restaureerimiseks.
 - 1.1. Raamatukogu rakendab Eesti teadusraamatukogude konsortsiumi raames infosüsteemi INNOPAC.
 - 1.2. INNOPAC-i rakendamisel nähakse ette kogu ülikooli raamatuvara järkjärguline kirjeldamine selles süsteemis.
 - 1.3. Vastava koondkataloogi loomiseks vajalik personal koolitatakse välja esmajärjekorras.
 - 1.4. Infosüsteemis INGRID olevad andmed konverteeritakse süsteemi INNOPAC 1998. aasta jooksul.

2. Seoses INNOPAC-i rakendamisega arendatakse 1998. aastal välja raamatukogu lokaalne arvutivõrk.
3. Koos lokaalvõrgu väljaarendamisega luuakse raamatukogu intranet, s.t. korraldatakse raamatukogundusliku ja administratiivse informatsiooni liikumine elektrooniliselt.
4. Raamatukogu arendab välja süsteemi CD-andmebaaside jagamiseks raamatukogus ja ülikooli *campus*'te võrgus.
5. Raamatukogu rakendab kaasaegse turvasüsteemi ja seob selle elektroonilise laenutusega. Need abinõud vähendavad trükiste kadu (1–2 %-ni).
6. Raamatukogu vara säilimine peab olema tagatud kindla, erinevatele objektidele vastava hoiurežiimiga, mis põhineb järjepideval kogude hooldusel ja säilitusrežiimi parameetrite (sh. ka õhu mikrobioloogiline koostis) kontrollil.
7. Teavikute hoiutingimuste parandamiseks ehitatakse välja maa-aluste hoidlate hüdroisolatsioon, vahetatakse torustik ja normaliseeritakse ventilatsioon. Ühtlasi täiendatakse hoidlaid ja lugemissaale uute ja/või spetsiaalsete riulite ning kappidega.
 - 7.1. Lugemissaalide sisustamisel arvestatakse avariulite arvu kasvuga.
 - 7.2. Rajatakse omaette saal kartograafiliste infokandjate kasutamiseks.
 - 7.3. Fotode ja helisalvestiste talletamine korraldatakse vastavates hoidlates.
8. Ajakohastatud hoiurežiimi tingimustes on möödapääsmatu kogu restaureerimisosakonna seadmestu (ka uurimisotstarbelise), väikevahendite, põhi- ja abimaterjalide ning ruumide kaasajastamine, arvesse võttes rahvusvaheliste uurimislaborite soovitusi ja nõudeid.
9. Raamatukogu võtab osa rahvusvahelistest projektidest, mille sisuks on trükise ja teavikute parem talletamine, vahetamine, kättesaadavus ja analüüs.
 - 9.1. Laiendatakse võimalusi Euroopa Liidu ja rahvusvaheliste organisatsioonide tundmaõppimiseks.
 - 9.2. Luuakse juurdepääsuvõimalused regionaalpoliitika ja interregionaalsete valdkondade — Läänemere-äärne, Hansatee, Euroopa, Kagu-Aasia jne. — tundmaõppimiseks. Võimalusel luuakse vastava piirkonna kontsentreeritud informuüm.
10. Rahvusraamatukogu funktsioonides luuakse Tartu Ülikooli regionaalprogrammi raames andmebaaside ja juurdepääsude süsteem info valdamiseks Eesti Vabariigi sees.
11. Raamatukogu jätkab ülikooli õppejõudude ja kasvandike erakogude ning arhiivide talletamist ja töötlemist, vältides seda, et asjaomane materjal läheks kaotsi või säiliks hajusalt.
12. Raamatukogu suurendab tasuliste omateenuste hulka, võimaldades oma territooriumil korraldada koolitust, infovahendust, trükiste müüki ja müües ise infot nendest andmebankadest, mis luuakse raamatukogu töötajate poolt.

13. Raamatukogu jätkab ja laiendab uurimistööd omaenese ajaloo, samuti ülikooli ajaloo ja tegevusega seotud valdkondades. Jätatakse raamatukoguteoreetilisi uurimistöid.
 - 13.1. Raamatukogu avaldab 2002. aastal koguteose raamatukogu ajaloost 1802–2002 ja seda täiendavad publikatsioonid.
14. Raamatukogu jätkab bibliograafiliste andmebaaside koostamist Tartu Ülikooli, tema õppejõudude ja vilistlaste ning nendega seotud eesti teaduse kohta.
 - 14.1. Selliste andmebaaside koostamine on osa Eesti rahvusbibliograafiast, millele saab Tartu Ülikooli Raamatukogu kaudu lisada ka need osad, mille koostamine ülikooli raamatukogult tellitakse.
15. Tartu Ülikooli Raamatukogu baasil taastatakse alates 1998. aastast raamatuteaduse ja bibliograafia, samuti infoteaduste õpetamine täienduskoolitusena ning avatud ülikooli vormis.
16. Raamatukogu jätkab omatrükiste avaldamist, kindlustades tähtsamate näituste kataloogide, ülikooli bibliograafia, raamatukogu aastaraamatu ning raamatukogu vara ja tegevust tutvustavate väljaannete kättesaadavaks tegemise ka arvutivõrgu kaudu.
17. Raamatukogu kui hoone kapitaalremont viiakse lõpule aastaks 2000.

VI. TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU EESTIS, MIS KUULUB EUROOPASSE

1. Avatud ühiskonna tingimustes on Eesti ja Tartu kohaks, kus vahetatakse informatsiooni igal tasandil — isik, institutsioon, rahvus, riik, rahvusvaheline organisatsioon.
 - 1.1. Tartu Ülikooli Raamatukogu kui üks osa avatud Eesti nähtamatust kolledžist peab kindlustama info kättesaadavuse, kaitstuse, säilivuse ja analüüsi.
 - 1.2. Nende kohustuste esimeseks mõõdupuuks on informatsiooniga ümberkäimine vastavalt europrotsessile, mille eesmärgiks on vältida infoääremaade teket Euroopas.
 - 1.2.1. Vastavad ääremaad tekivad, kui ei hoolitseta infokogude täiendamise, korrashoiu ja kättesaadavuse eest.
2. Sedavõrd, kuidas Tartu Ülikool muutub rahvusvaheliseks, peab ülikooli raamatukogu olema avatud teadusühiskonna teenistuses, mis tähendab, et
 - 2.1. tema kogud ja nende hoiutingimused peavad vastama ühiskonna ootustele, kusjuures ühiskond ise peab nende ootuste täitumise eest vastutama ega saa loota, et keegi teine teeb seda tema eest;
 - 2.2. infosüsteemid peavad töötama avatud ühiskonna kasuks, kusjuures raamatukogu-töötaja, kes selle eest vahetult hea seisab, ei ole mitte ühiskonna teener vaid sama-sugune liige nagu kõik teised.